

مژگان محمودی*

بانوان ریاضیدان ایران، نیمه خاموش

از طرف دیگر، علی رغم آمار بالای تحصیل دختران در ریاضیات، آمارگیری اولیه نشان داده است با اینکه حدود ۲۰۰ فارغ‌التحصیل مؤنث دکتری ریاضی داریم، تنها حدود ۱۰ نفر آنان استاد تمام هستند، و حدود ۲۰ نفر دانشیار هستند، ولی بقیه یا استادیارند یا شاغل نیستند! همچنین، تعداد بسیار اندکی به سطوح مدیریتی دانشگاه خود، حتی مدیریت گروه ریاضی رسیده‌اند. متأسفانه در جامعه ریاضی کشور، در کنفرانس‌ها و سمینارهای ریاضی نیز تنها تعداد اندکی بانوی عضو هیأت علمی می‌بینیم. شاید تعجب کنید که در فهرست اعضای شورای اجرایی انجمن ریاضی از ابتدای تأسیس انجمن تاکنون، تنها نام دو بانو دیده می‌شود (خانم دکتر تاتا، و خانم دکتر گویا). در فهرست اعضای هیأت تحریریه مجله‌های انجمن از ابتدا تاکنون آمار بانوان صفر است! از همه بدتر و در کمال تعجب، به گروه‌های ریاضی برخی دانشگاه‌های بزرگ و صاحب نام کشور، هرگز بانویی راه نیافته است! درصد سخنرانان مدعو مؤنث ایرانی در سمینارها و کنفرانس‌های ریاضی نزدیک به صفر است! آمار شرکت‌کنندگان بانوی عضو هیأت علمی نیز بسیار کم است.

در این مجال، درصدد ریشه‌یابی علل ایجاد موارد ذکر شده در دو پاراگراف بالا نیستم که مطمئناً برای ریاضیدانان عزیز ایرانی که مسئله‌های پیچیده ریاضی را حل می‌کنند، یافتن این علل بسیار آسان است. بلکه می‌خواهم راه حل پیشنهادی خود و بسیاری دیگر از بانوان ریاضیدان ایران (و جهان) را برای «فعال سازی بانوان ریاضیدان در عرصه‌های اجتماعی ریاضی» عنوان کنم، امید که شما هم همراه و پشتیبان شوید.

بگذارید قبل از ارائه راه حل، مسئله را دوباره مرور کنیم: ناشناخته ماندن وجود و توانایی بانوان ریاضیدان ایران (در جهان و در ایران)، عدم حضور فعال بانوان ریاضیدان ایرانی در جامعه ریاضی کشور (و جهان)، عدم ارتقا یا ارتقا بسیار کند بانوان هیأت علمی ریاضیدان، ...

مگر نه این است که خداوند زن و مرد را در کنار هم آفریده

به یاد می‌آورم زمانی در نوجوانی در دوره راهنمایی تحصیلی، در فرم‌های «در آینده چه شغلی انتخاب می‌کنید»، ریاضی را به عنوان شغل آینده اعلام کردم. معلم ریاضی‌اتم، که یک آقا بود، پرسید مگر ریاضی هم شغل است! من جواب دادم نمی‌دانم، منظورم این است که می‌خواهم تا آخر عمر ریاضی بخوانم. او گفت مطمئن نیستم دختران حتی اگر علاقمند باشند، توانایی تحصیلات عالی در ریاضی را داشته باشند.

به دانشگاه که وارد شدم، ۸ دختر بودیم و ۳۲ پسر، و وقتی عضو هیأت علمی گروه ریاضی شدم، تنها یک بانو عضو گروه بود که البته ایشان دکتری نداشتند. ولی چند سال بعد، بیشتر دانشجویان کارشناسی رشته ریاضی (گاهی تا ۸۰ درصد)، دختر بودند. شاید با این حساب بتوان نتیجه گرفت، که در ایران امروز هم دختران و هم دیگر مردم به خوبی باور دارند که بانوان هم می‌توانند ریاضیدانان شوند، و البته برخی هم برجسته شوند. امروزه جهان نیز بدین باور نزدیک شده است (البته به زعم من در این خصوص آنان از ایران عقب هستند!)، به ویژه، وجود ریاضیدان برجسته فیلدز مدالیست خانم مریم میرزاخانی تأثیر بسیار مثبتی بر این باور گذاشت. البته ایشان عضو هیأت علمی ایران نبودند، شاید هم چنانکه برخی بزرگان می‌گویند، اگر اینجا بودند، این جایزه را دریافت نمی‌نمودند.

در واقع، در جهان، عموم ریاضیدانان از فعالیت و تعداد دختران و بانوان ایران در ریاضیات ناآگاه هستند. در بیشتر سفرهایی که من یا دیگر بانوان ریاضیدان ایران داشتیم، اساساً از وجود بانوان ریاضیدان ایران بی‌اطلاع بودند، برخی حتی ما را با عرب‌ها یا عربستان مقایسه می‌کردند و می‌پرسیدند مگر در ایران دختران اجازه تحصیل آن هم در ریاضی دارند! اجازه کار چطور؟ حقوق برابر چطور؟... به خاطر دارم پروژه یک بانوی عضو هیأت علمی در کانادا تحقیق در مورد بانوان عضو هیأت علمی رشته‌های علوم بود و برای تحقیق در مورد چگونگی فعالیت و مشکلات پیش روی این بانوان به ایران آمده بودند.

پیشکسوتان ریاضیات کشور نیز در آن جلسه، مهمان شورا بودند، و خوشبختانه با پشتیبانی ایشان و اعضای محترم شورا با تشکیل این شاخه موافقت اصولی شد. این موضوع در خبرنامه بعد از آن نیز چاپ شد. سپس با مکاتباتی با نمایندگان انجمن در دانشگاه‌ها و تهیه فرم‌های اولیه آمارگیری و نظرخواهی، نظرات بانوان در خصوص این شاخه و فعالیت‌های پیشنهادی آنان جمع‌آوری شد. متعاقباً در گردهمایی راهبردهای انجمن که در خوانسار برگزار شد، در جلسه‌ای حدود ۴ ساعت با حضور حدود ۳۰ نفر در خصوص چرایی راه‌اندازی این شاخه بحث و گفتگو شد. در پی آن در تعدادی جلسه شورای اجرایی در مورد آن گفتگو شد، و قرار شد در گردهمایی نیم‌روزه با حضور نماینده‌ای از هر دانشگاه و تعدادی از نخستین بانوان عضو هیأت علمی دانشگاه‌ها، و البته اعضای شورای اجرایی انجمن ریاضی ایران، موضوع در میزگردی به بحث گذاشته شود، و در پایان نیز کمیته‌ای ۵ نفره برای تدوین اساسنامه یا شیوه کار این شاخه انتخاب شود. در نهایت در جلسه شورای اجرایی که در حاشیه چهل و هشتمین کنفرانس ریاضی کشور در همدان تشکیل شد، با تشکیل کمیته بانوان انجمن ریاضی ایران موافقت شد، و شرح وظایف آن تعیین شد. ولی البته که بخش اعظم کار باقیست و آن چیزی جز شروع به فعالیت این کمیته و رسیدن ثمرات خیر آن به جامعه ریاضی کشور نیست، و این نیز میسر نخواهد شد مگر با پشتیبانی همگانی جامعه ریاضی کشور. امیدواریم با اتحاد و همدلی و استفاده از همه نیروهایمان، ریاضیات کشور را از بحران‌های روز گذرانده و اعتلایی دوباره بخشیم.

در جهان بیرون از ایران نیز با دلایلی بعضاً مشابه و برخی متفاوت، سال‌هاست (از ۱۸۶۵) که تشکل‌های بانوان ریاضیدان به عنوان زیرمجموعه‌هایی از انجمن‌های ریاضی یا بعضاً تشکل‌هایی مستقل شکل گرفته است. به عنوان نمونه می‌توان از انجمن‌های ریاضی لندن، اروپا، آمریکا، کانادا، و استرالیا نام برد. اینکار تا به جایی پیش رفته که در رتبه‌بندی و تأمین اعتبار دانشگاه‌ها میزان توجه و تسهیلات آنان برای فعالیت بانوان لحاظ می‌شود، از این دست می‌توان در اروپا از جایزه آتنا سوان (Athena Prize) انجمن ریاضی لندن نام برد. فعالیت‌های کمیته بانوان اتحادیه بین‌المللی ریاضیدانان (CWM) نیز از سال ۲۰۱۵ شروع شده است. اعتبار ویژه‌هایی که انجمن‌ها و مجامع مختلف ریاضی برای فعالیت‌های پژوهشی و شرکت بانوان در مجامع بین‌المللی همه ساله تعیین می‌کنند نیز از جمله پشتیبانی‌های آنان از بانوان است. یکی از کارهای کمیته بانوان انجمن ریاضی ایران این خواهد بود که

است، مگر نه این است که دیدگاه‌هایشان در جهان مکمل هم آفریده شده است، تفاوت‌های اعجاب‌انگیز نگرش آنها به اطراف و مسائل در خانواده و در هر کجا انسان را به یاد آیه شریفه‌ی «و تبارک الله احسن الخالقین» می‌اندازد، کلی‌نگری طبیعی آقایان هرگاه که با جزئی‌نگری طبیعی بانوان همراه شده، خانواده یا جامعه مزبور را به کمال رسانده است. ولی آمارها نشان می‌دهد که علی‌رغم بالا رفتن چشمگیر تعداد تحصیل‌کرده‌های بانو در رشته ریاضی اثری از وجود آنان در جامعه ریاضیدانان و انجمن ریاضی ایران دیده نمی‌شود. اگر چه متأسفانه به عدم وجودشان نیز توجه نشده است، البته همانطور که اشاره شد، در اینجا دنبال یافتن مقصر در بین آقایان یا بانوان یا هر دو نیستیم، و احتمالاً اغلب ما مسئولیت‌های سنگین خانوادگی بانوان را علت حضور کم آنان در فعالیت‌های اجتماعی می‌دانیم، این را هم اضافه کنیم که جامعه ریاضیدانان ایران اساساً بانوان را ناتوان در تحصیل ریاضی یا فعالیت‌های انجمن ریاضی نمی‌دانسته و نمی‌داند و شاید حسب عادت فرهنگی کمبود یا نبودشان را موجه دانسته است. در واقع، در این برهه از زمان تنها قدمی چند تا تشویق و به کارگیری این نیروهای عظیم (و مکمل) که وجودشان حاصل آزاداندیشی، جامع‌نگری و تلاش ریاضیدانان گذشته و حال کشور بوده است، فاصله داریم. سال‌هاست که گردانندگان جامعه ریاضی‌مان پدران و پسران آن بوده‌اند، حال وقت آن رسیده که مادران و دختران این جامعه را نیز به کمک فراخوانیم و روح و جانی دوباره به ریاضیات کشور ببخشیم.

این حقیر و جمعی دیگر از بانوان ریاضیدان کشور، فکر می‌کنیم با ادامه کارها به روال گذشته، انتظار نمی‌رود تغییر چندانی در میزان مشارکت و فعالیت بانوان ریاضیدان پیش آید، در حالی که ریاضیات کشور برای پیشرفت و گذر از مشکلات به همیاری این سرمایه‌های گرانقدر نیازمند است. مسائل و مشکلات فرهنگی، مسئولیت‌های خانوادگی، ... یک شبه قابل حل، انجام، تغییر، ... نیستند. از طرفی زمانه نیز مجال انتظار برای پیشرفت‌های کند را نمی‌دهد، جداً باید روش‌هایی برای تقویت انگیزه‌ها و تشویق این نیمه‌خاموش ریاضیات کشور برای به صحنه آمدن یافت. جمعی راه استفاده از این سرمایه‌های ریاضی کشور برای تقویت فعالیت‌های انجمن ریاضی ایران را تشکیل «شاخه بانوان انجمن ریاضی ایران» یافتند. این پیشنهاد در جلسه شورای اجرایی وقت انجمن ریاضی ایران که در سال ۱۳۹۳ به موازات چهل و پنجمین کنفرانس ریاضی کشور در دانشگاه سمنان برگزار می‌شد، مطرح شد. از قضا تعدادی از

(۳) قرار نیست بانوان را مجبور به فعالیت کنیم، بلکه قرار است تمهیداتی برای تشویق و تسهیل فعالیت اجتماعی آنان در جامعه ریاضی بیاندیشیم. به عنوان نمونه، اگر در کنفرانس‌های ریاضی محلی برای نگهداری کودکان در نظر گرفته شود، بانوان عضو هیأت علمی دارای کودک خردسال نیز قادر به شرکت در کنفرانس خواهند بود.

(۴) انشالله با ایجاد ارتباط کمیته بانوان با تشکل‌های جهانی بانوان ریاضیدان، اعتبارهای مالی خوبی برای پشتیبانی از فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی بانوان ریاضیدان ایران جذب می‌شود.

امید که با همراهی و همدلی همه ریاضیدانان کشور و استفاده از همه نیروهای خود، به ویژه با پشتیبانی از فعال‌تر شدن بانوان ریاضیدان کشور، در راه تقویت روزافزون ریاضیات کشور موفق‌تر شویم.

* دانشگاه شهید بهشتی

اینگونه بودجه‌ها را نیز برای تشویق و فعال‌سازی بانوان ریاضیدان ایرانی جذب نماید.

در پایان، به دغدغه‌های برخی ریاضیدانان در خصوص شاخه بانوان نیز اشاره می‌کنم، امید که دغدغه‌شان رفع و پشتیبانی همگانی برای فعالیت کمیته بانوان افزون شود.

(۱) بانوان قرار نیست به عنوان انجمن یا تشکلی مجزا از انجمن ریاضی ایران فعالیت کنند، بلکه به عنوان کمیته‌ای از انجمن ریاضی و در راستای اهداف انجمن و تقویت آن فعالیت خواهند کرد. امیدواریم با استفاده بیشتر از نیروهای بانوان ریاضیدان فعال و علاقمند سرعت پیشبرد اهداف انجمن را دوچندان نماییم.

پیش‌نویس شیوه‌نامه فعالیت کمیته بانوان، که در آن اهداف و شرح فعالیت‌های آن بیان شده است، موید این مطلب است.

(۲) اهداف غیر منطقی تفکیک جنسیتی مطرح نیست، برعکس هدف اصلی تشویق بانوان به پیوستن به فعالیت‌های اجتماعی ریاضی و خروج از گرداندن امور به صورت تک جنسیتی است.

آگهی

ده سری پوستر رنگی: پنج سری به قطع ۵۸×۸۸ سانتی‌متر به نام‌های ابوریحان بیرونی، ابوالوفا بوزجانی، ابوعبدالمحمدبن موسی خوارزمی، غیاث‌الدین ابوالفتح عمر خیام و غیاث‌الدین جمشید کاشانی و پنج سری پوستر به قطع ۴۸×۶۸ سانتی‌متر به نام‌های تمدن اسلامی، دوران طلایی یونان، دوران‌های اولیه، عصر نوین و نوزائی (رنسانس)، از انتشارات ستاد ملی سال جهانی ریاضیات در دبیرخانه انجمن موجود است. بهای این ده پوستر $۱/۰۰۰/۰۰۰$ ریال و هزینه ارسال آن‌ها $۲۰۰/۰۰۰$ تعیین شده است. این مجموعه زیبا و پرمحتوا می‌تواند زینت‌بخش کتابخانه‌ها، سالن‌ها، کلاس‌ها، اتاق‌ها و راهروهای دانشگاه‌ها، دبیرستان‌ها و مجامعی نظیر فرهنگ‌سراها و خانه‌های ریاضیات باشد. از علاقه‌مندان، به‌ویژه مسئولان و مدیران محترم تقاضا می‌شود جهت خرید این مجموعه نفیس با دبیرخانه انجمن تماس بگیرند.